

SOPIMUSTEN VENÄJÄ 2030

SOPIMUSTEN
VENÄJÄ 2030

TOIMITTAJAT:
Osmo Kuusi
Hanna Smith
Paula Tiihonen

Ohjausryhmän
puheenjohtaja:
kansanedustaja
Päivi Lipponen

ISBN 978-951-53-3296-7 (nid.) • ISBN 978-951-53-3297-4 (PDF)

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2010

Tulevaisuusvaliokunnan kannanotot

Suomella on kautta historian ollut Venäjään erikoissuhde, joka on perustunut naapuruuteen ja kulttuurien vuorovaikutukseen.

Suomen ja Venäjän suhteissa talous on ollut aina tärkeä. Venäjälle viennin osuus on vaihdellut, mutta poliittis-taloudellisista tilanteista riippumatta Venäjän kauppa on tärkeä osa taloutemme perustaa. Venäjän ja Suomen taloudellisessa yhteistyössä on paljon mahdollisuuksia.

Suomen liittyminen EU:n jäseneksi on olennaisesti muuttanut Suomen ja Venäjän vuorovaikutuksen perusteita ja lähtökohtia. Suomella on kuitenkin edelleen lähihistoriansa perusteella parhaat edellytykset Venäjän EU-naapureista toimia ymmärtämyksen lisääjänä ja sillanrakentajana EU:n ja Venäjän välillä.

Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että kestävä yhteistyö EU:n ja Venäjän välillä edellyttää sellaisten realististen tulevaisuuspolkujen hahmottelua, joista molemmat osapuolet hyötyvät ja jotka ainakin pitkällä aikavälillä johtavat yhteisten arvojen vahvistumiseen. Euroopan Unionin arvoihin kuuluvat ilmaisunvapaus, demokraattisesti toimivat tiedotusvälineet, ihmisoikeuksien kunnioittaminen mukaan lukien vähemmistöjen oikeudet sekä kulttuurisen ja kielellisen moninaisuuden edistäminen. Venäjän viime vuosien kehitys on ollut ongelmallista näiden arvojen kannalta.

Venäjän talouden lähivuosien kehitys riippuu ratkaisevasti maan menestyksestä energian ja raaka-aineiden tuottajana. Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että EU:n ja Venäjän yhteisen edun mukaista on Venäjän talouden monipuolistuminen presidentti Medvedevin nimeämällä neljällä sektorilla: energiatehokkuuden lisäämisessä, avaruusteknologiassa, tieto- ja viestintäteknikassa sekä terveydenhuollon teknologioissa. Kuten sekä presidentti Medvedev että pääministeri Putin ovat korostaneet, tämä edellyttää Venäjän talouden ja yhteiskunnan modernisointia.

Tulevaisuusvaliokunnan raportissa Venäjä 2017 esitettiin kolme skenaariota Venäjän tulevasta kehityksestä. Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että skenaarioiden peruslinjaukset soveltuvat edelleen tavoiksi hahmotella Venäjän vaihtoehtoisia tulevaisuuksia vuoteen 2030. Tässä raportissa esitetään kolmen aikaisemman skenaarion rinnalla neljäs skenaario Sopimusten Venäjä. Tämä skenaario sisältää sen laatijoiden näkemyksen siitä, kuinka Venäjän talouden ja yhteiskunnan modernisoitumisen tärkeimpiä esteitä voitaisiin poistaa tai madaltaa. Uusi skenaario poikkeaa aikaisemmista siinä, että skenaario ei sisällä isoja politiikan suuntia muuttavia käännteitä vaan asteittain

etenevää johdonmukaista politiikkaa. Tässä suhteessa se seuraa presidentti Medvedevin syksyn 2009 linjapuheenvuoron ”Venäjä, eteenpäin!” kannanottoa: ”Aion tuottaa pettymyksen jatkuvan vallankumouksen kannattajille... Muutoksia tulee. Ne tulevat olemaan vähittäisiä, harkittuja, vaiheittaisia. Mutta vääjäämättömiä ja johdonmukaisia”.

Keskeisin uuden skenaarion piirre on luottamuksen ja toiminnan ennustettavuuden lisääminen. Modernisoituminen edellyttää luottamusta sekä kansojen välisissä suhteissa että eri maiden kansalaisten, yritysten ja valtioiden välisissä suhteissa. Tulevaisuusvaliokunnan kannanotossa tarkastellaan erityisesti toimenpiteitä, joilla EU ja Suomi voivat osallistua Venäjän talouden monipuolistamiseen ja modernisointiin. Tähän liittyvät toimet, joilla luottamusta ja ennustettavuutta voidaan lisätä Venäjän ja EU:n välillä kaikilla tasoilla. Kannanotossa tarkastellaan sitä, miten suomalaisten ja venäläisten yhteistyö voi toimia tässä tienraivaajana.

Vuonna 2005 Venäjä ja EU hyväksyivät tiekartan yhteistyötä edellyttävälle aloille (EU-Russia Common Spaces). Tiekartalla etenemiseksi käynnistettiin yhteisiin työryhmiin perustuva dialogi 1) kaupan ja talouden, 2) vapauden, turvallisuuden ja oikeuksien, 3) ulkoisen turvallisuuden, 4) tutkimuksen, koulutuksen ja kulttuurin sekä 5) lähialueyhteistyön sektoreilla. EU:n komission maaliskuussa 2010 julkaisemassa seurantaraportissa (Progress Report 2009) todettiin dialogin toistaiseksi johtaneen vain vähäisiin konkreettisiin tuloksiin. Erityisen ongelmallisena pidettiin Venäjän tulliunioni Valko-Venäjän ja Kazakstanin kanssa. Sen katsottiin olennaisesti vaikeuttavan Venäjän hyväksymistä WTO:n jäseneksi.

Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että laajaa luottamusta lisäävää dialogia on jatkettava ottaen erityisesti lähtökohdaksi EU:n mahdollisuudet edistää Venäjän talouden monipuolistumista ja modernisoitumista. Tältä kannalta myönteinen merkki oli presidenttien Barroson ja Medvedevin marraskuun 2009 EU-Venäjä huippukokouksessa tekemä sopimus modernisoitumiskumppanuudesta (Partnership for Modernization).

Tästä lähtökohdasta ja tarkastellen kehitystä vuoden 2030 tähtäimellä tulevaisuusvaliokunta korostaa seuraavia asioita ja ehdottaa muutamia toimenpiteitä.

1. Luottamuksen lisääminen EU:n ja Venäjän välillä investointien lisäämiseksi sekä kaupan edistämiseksi

- Investoinnit EU:n alueelta Venäjän energiasektorin kehittämiseen ja erityisesti energian käytön tehostamiseen ovat tärkeitä. Yhtenä konkreettisena koetinkivenä Venäjän ja EU:n väliselle luottamukselle on, että Venäjälle merkittävästi energian tuotantoon ja energian käytön tehostamiseen investoineet yritykset voivat toimia maassa tehtyjen sopimusten

mukaan. Suomen osalta tämä liittyy muiden yhtiöiden ohella varsinkin Fortum-yhtiön tekemiin suuriin investointeihin Venäjälle.

- Olennaista on yhteisistä standardoinnin ja sertifiointin käytännöistä sekä standardeista sopiminen Venäjän ja EU:n kesken, joka on vastavuoroisuuden ja luottamuksen perusta (esim. WTO-sopimus). Samoin on kehitettävä investoijien luottamusta lisääviä hyviä hallintokäytäntöjä.
- Venäläisten ja EU-alueen yritysten yhteishankkeita Venäjällä, EU:n alueella ja kolmansissa maissa tulee tukea erityisesti presidentti Medvedevin Venäjän modernisoitumisen kannalta keskeiseksi nimeämällä sektoreilla. Pienyritysten rajojen yli tapahtuvaa yhteistyötä tulee tukea lyhytaikaisten vierailujen viisumivapaudella (vrt. kohta 5).
- Suomesta tulee kehittää Venäjän ja EU:n välisen talousyhteistyön hyvä esimerkki. On edistettävä venäläisten ja suomalaisten yritysten innovaatioyhteistyötä Venäjän modernisoitumisen ydinalueiden ohella kaikilla sektoreilla, joihin naapuruus tarjoaa hyviä edellytyksiä.
- Molempia osapuolia hyödyttävän vuorovaikutuksen ja luottamuksen lisäämiseksi on pyrittävä lisäämään myös venäläisten investointeja Suomeen.

2. Osaamisperustan rakentaminen Venäjän talouden monipuolistamiseksi ja modernisoimiseksi

- Tulee luoda menettelyt osaamisen varmistamiseksi yhteisesti sovittujen korkeakoulututkintojen ja ammatillisten tutkintojen vaatimuksista.
- On selvitettävä, kuinka suomalainen ammattikorkeakoulumalli soveltuu Venäjälle.
- Oppilasvaihdon edistämiseen on sijoitettava nykyistä enemmän.
- Suomalaisten venäjän kielen osaamista on tuettava.
- Yhteistyössä perustettavista osaamis- ja innovaatiokeskuksista ja erityistalousalueista on kehitettävä ennakkoluulottomasti uusia tuotantomalleja, ajattelutapoja ja ideoita kehitäviä ajatushautomoita. Yksi lupaava hanke on Pohjoisen Ulottuvuuden Instituutti Lappeenrannassa. (Northern Dimension Institute, NDI).¹⁶ Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että instituutti pitäisi nostaa koko EU:ta palvelevaksi ideahautomoksi, think-tankiksi.

---

¹⁶ Instituutin vetovastuussa ovat Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja Pietarin valtion yliopisto. Instituutin käynnistämiseen ja kehittämistyöhön on osallistunut yhteensä 14 yliopistoa ja tutkimusinstituuttia Pohjoismaista, Baltian maista ja Venäjältä ja Suomen, Ruotsin ja Venäjän ulkoasianministeriöt ovat osallistuneet kehittämistyöhön.

- On nostettava yhteistyökohteeksi suomalaisen terveydenhuollon, neuvolatoiminnan ja koulutuksen hyvien käytäntöjen ja yleensä sosiaalisten innovaatioiden hyödyntäminen Venäjällä.

3. Arktisen alueen yhteistyön kehittäminen

- Koillisväylä tarjoaa merkittäviä yhteistyön mahdollisuuksia Venäjän ja Suomen välille arktisen teknologian alalla. Suomen tulee laatia tutkimus- ja kehittämisohjelma arktisen kuljetus-, energia- ja ympäristöteknologian kehittämiseksi Suomessa.
- On vahvistettava yhteistyötä Suomen ja Murmanskin sekä Venäjän pohjoisten alueiden välillä erityisesti Luoteis-Venäjän energia-, kaivos- ja logistiikka-alojen kehittämiseksi.
- Suomen ja Luoteis-Venäjän matkailua on kehitettävä osana Pohjois-Euroopan matkailua. Parhaimmillaan uusi malli löytyy yhdistäen Norjan vuonojen ja toisenlaisen ilmaston alueen Karibian meren risteilyjen konsepteja arktisen alueen uusiin elämysellisiin mahdollisuuksiin.

4. Lähialueyhteistyö vaatii Suomelta paljon

- Jo tällä hetkellä Suomi on keskeisessä asemassa EU:n ja Venäjän lähialueyhteistyössä. Viidestä EU:n lähialueyhteistyön ohjelmasta kolme kytkeytyy Suomen ja Venäjän rajaan: Kuolaan ja Luoteis-Venäjään liittyvä yhteistyö sekä Kaakkois-Suomen ja Venäjän yhteistyö. Ympäristöyhteistyö on jo pitkään muodostanut keskeisen yhteistyöalueen EU:n ja Venäjän välillä. Suomen kannalta varsinkin Itämeren suojeleminen on tärkeä yhteinen haaste vuoden 2030 tähtäimellä.
- Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että lähiyhteistyötä tulisi syventää luottamusta vahvistavaksi luontevaksi kanssakäynniksi rajan yli. Parhaaksi ratkaisuksi tämän tavoitteen saavuttamiseksi tulevaisuusvaliokunta katsoo lyhyiden vierailujen viisumivapauden kaikilla Suomen ja Venäjän välisillä raja-asetuksilla siten, että rajan ylittävien henkilöiden henkilöllisyys voidaan luotettavasti varmistaa.

5. Lähialueyhteistyö ympäristönsuojelussa

- Lähialueyhteistyöhön ympäristönsuojelussa liittyy suuria tulevaisuushaasteita: öljyonnettomuuden riskin kasvu Suomenlahdella, Suomenlahden rehevöityminen ravinnepäästöjen seurauksena, ilmanlaadun heikkeneminen Luoteis-Venäjän metsäpalojen, liikenteen ja teollisuuden päästöjen seurauksena sekä ongelmat ydinturvallisuudessa. Ongelmia on ratkaistava kaikkien Itämeren rantavaltioiden yhteistyössä.
- Itämerellä on huomattava riski öljysuuronnettomuuteen. Vaikka Suomessa on jo varsin hyvin varauduttu vähäisempiin onnettomuuksiin, varautuminen suuronnettomuuteen ei vielä ole tulevaisuusvaliokunnan mielestä riittävää.
- On panostettava edelleen lähialueyhteistyöhön ympäristönsuojelussa ja erityisesti Itämeren suojeluun, koska se tuottaa näkyviä tuloksia. Se lisää eri osapuolien välistä luottamusta ja edistää osaltaan Venäjän sitoutumista myös ilmastonmuutoksen torjuntaan.

6. Raja-alueyhteistyön vauhdittamiseksi viisumivapaus lyhyille vierailuille EU-alueelle ja Venäjälle sekä Itä- ja Pohjois-Suomen infrastruktuurien kehittäminen ottamaan huomioon venäjänkielisen väestön lisääntymisen

- Niille henkilöille, jotka voivat esittää luotettavasti henkilöllisyyden tunnistavan passin, tulisi myöntää oikeus enintään kolmen vuorokauden oleskeluun EU-alueella. Tämä voidaan toteuttaa vaiheittain kokeiluna, jossa viisumivapautta rajattaisiin vain Suomeen tai suomalaisiin raja-asemiin.
- EU-kansalaisten rekisteröitymistä ja työ lupien hankintaa Venäjälle tulee yksinkertaistaa ja helpottaa.
- Suomen koko itärajalla on varauduttava venäläisten lisääntyviin vierailuihin ja oleskeluun alueella sekä maahanmuuttajien laajaan kotouttamiseen. Itä- ja Pohjois-Suomen terveys- ja koulutuspalveluissa ja erityisesti korkeakouluissa on otettava huomioon, että vuoteen 2030 mennessä venäjää äidinkielenään puhuvien määrä voi yli kymmenkertaistua.
- Logistiikassa, tuotannossa ja palveluissa tulee panostaa Helsinki- Viipuri-Pietari -käytävän kehittämiseen ”Pietari-Helsinki” metropolialueen luomiseksi.
- Imatran ja Svetogorskin alueesta tulisi kehittää aito kaksoiskaupunki, jossa päivittäinen työssäkäynti rajan yli onnistuu myös ilman viisumia. Rajan ylittäminen tulee tehdä helpoksi toistuvasti rajaa ylittävillä ja rajan ylittämistä kävellen tai polkupyörällä tulee erityisesti rohkaista.

- Pohjois-Suomen, Kuolan niemimaan, Venäjän Karjalan ja Arkangelin alueen talousyhteistyötä on vahvistettava hyödyntäen kolmen vuorokauden viisumivapautta.
- Viisumivapauden vaikutuksia Suomessa tulee arvioida erityisellä EU:n rahoittamalla projektilla.

7. Venäjänkielisen väestön integrointi voimavaraksi

- Suomessa on lähes 50 000 venäjänkielistä. Heidän lukumääränsä ehkä moninkertaistuu vuoteen 2030 mennessä. Venäjänkielinen väestö on voimavara, joka voi merkittävästi edistää Suomen ja Venäjän molempia osapuolia hyödyttävää kanssakäyntiä. Jos venäjää äidinkielenään puhuvien integroinnissa kuitenkin epäonnistutaan, venäjänkielinen väestö voi sen sijaan olla luomassa jännitettä Suomen ja Venäjän välille. Venäjänkielisten integroinnissa on syytä ottaa oppia Yhdysvalloista. Siellä yhteisiin amerikkalaisiin arvoihin identifioituminen on voimakasta kotikielestä riippumatta. Lähtökohta kuitenkin on, että kaikki osaavat englanninkieltä.
- On tärkeää, että Suomessa pysyvästi asuvat hallitsevat suomenkieltä. Suomeen kotoutuville venäjää äidinkieltään puhuville tulee luoda motiivi ja opiskelumahdollisuudet suomenkielen taidon hankkimiseen.
- Venäjän kieli äidinkielenä ei tule olla este sille, että henkilö kokee olevansa suomalainen. Suomalaiseksi identifioituvat venäjää äidinkielenä puhuvat ovat maallemme merkittävä voimavara. Venäjänkielisen väestönosan kotoutumista ja integraatiota suomalaiseen yhteiskuntaan tulee edistää venäjänkielisillä tiedonvälitys- ja kulttuuripalveluilla Suomessa.

8. Uusi Venäjä-ohjelma

- Tulevaisuusvaliokunnan Venäjä 2017 raportti vaikutti osaltaan siihen, että hallitus teki nykyisellä vaalikaudella erityisen Venäjä-ohjelman. Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että Venäjän tärkeyden vuoksi myös ensi vaalikaudella on tarpeen tehdä Venäjä -ohjelma, jossa mm. kehitetään eteenpäin tässä kannanotossa ja raportissa esitettyjä strategisia linjauksia vuoteen 2030.
- Seuraavan hallituksen hallitusohjelmaan tulee sisällyttää uuden Venäjä-ohjelman laatiminen.

Helsingissä 7. päivänä toukokuuta 2010

Asian käsittelyyn ovat ottaneet osaa

pj. Marja Tiura /kok
vpj. Jyrki Kasvi /vihr.
jäsen. Mikko Alatalo /kesk
Marko Asell /sd
Harri Jaskari /kok
Kyösti Karjula /kesk
Miapetra Kumpula-Natri /sd
Jouko Laxell /kok
Päivi Lipponen /sd
Marjo Matikainen-Kallström /kok
Juha Mieto /kesk
Mats Nylund /r
Sirpa Paatero /sd
Lyly Rajala /kok
Kimmo Tiilikainen /kesk
Pertti Virtanen /ps
Jyrki Yrttiaho /vas.

Valiokunnan sihteereinä ovat toimineet
valiokuntaneuvos Paula Tiihonen
asiantuntija Osmo Kuusi

Sisällys

Esipuhe: Venäjän demokratia	IV
Tulevaisuusvaliokunnan kannanotot.....	IX
Venäjän tulevaisuuden skenaariot.....	XVI
Osa I: Venäjän määrittäjät: Venäjän erityispiirteet ja talous	1
1. Venäjän uudistumisen monista esteitä	1
1.1. Johdanto: Venäjän uudistumisen kulttuurisia ja historiallisia esteitä.....	1
1.2. Venäjän omakuva	3
1.3. Kansainvälisiä kommentteja Venäjän omakuva- teemasta	21
1.4. Modernisaatio Venäjän historiassa.....	29
1.5. Instituutiot, korruptio ja oikeudellinen nihilismi.....	40
2. Venäjän talouden tulevaisuuden näkymiä	49
2.1. Arvioita Venäjän lähivuosien taloudellisesta kehityksestä	49
2.2. Venäjän valtiojohdon toimia talouslaman hoidossa.....	51
2.3. Venäjän valtiojohdon tulevaisuuslinjaukset ja Venäjän tulevaisuuden skenaariot.....	52
2.4. Venäjän talouden modernisoitumisen kaksi mahdollista mallia	60
2.5. Venäjän talouden modernisoitumisen kolme estettä.....	73
2.6. Rusnano ja lentokonetuotanto venäläisen high-tech-tuotannon mahdollisuuksina.....	80
2.7 Venäjä energian ja raaka-aineiden tuottajana tulevaisuudessa.....	86
Osa II: Uusi sopimisen Venäjä skenaario ja naapuruus.....	96
1. Skenaario 4: sopimusten Venäjä.....	96
1.1 Sopimus pohjaisen mallin ja sopimisen lähtökohtia	96
1.2. Skenaario 4: Sopimusten Venäjä.....	103
2. Miten naapuruus kehittyy	107
2.1 Suomalaisten naapuruuskuva määrittää epävarmuus ja varauksellisuus.....	108

2.2 Naapuruus yleisessä identiteetin ja kansakunnan rakentamisen kehikossa.....	116
2.3 Heikkoja signaaleja käytännöstä	119
 Osa III: Tutkimusta, näkemystä ja kokemusta.....	122
1. Valtteri Kaartemo & Kari Liuhto: Teknologia-innovatiiviset erityistalousalueet ja Venäjän modernisaatio: opetuksia Kiinasta	122
Tiivistelmä.....	122
Johdanto.....	124
Tavoitteet ja hallinto.....	126
Erityispiirteet.....	128
Vaikutus.....	130
Toimintapolitiikan oppitunti.....	132
2. Riitta Kosonen & Sinikka Parviainen: Viralliset ja epäviralliset käytännöt lyövät kättä venäläisessä liike-elämässä vuonna 2030	136
Johdanto.....	136
Epäviralliset henkilöverkostot.....	137
Korruptio	140
Sopimusten lainvoimaisuus	142
Vaihtokauppa eli barter	144
Rahoitusmarkkinat.....	146
Paternalismi	149
Epäviralliset työmarkkinat.....	152
Lopuksi	153
3. Yrjö Myllylä: Murmanskin alueen merkityksen kasvu energiataloudessa ja logistiikassa luo mahdollisuuksia myös Suomen yrityksille.....	161
Delfoi-paneelien tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä.....	164
Hankeaihoita.....	166
4. Tapio Välinoro: Suomen ja Venäjän lähialue- ja naapuruuspolitiikasta	171
5. Jeremy Smith: Venäjän kansallinen identiteetti.....	174

6. Maija Lummepero: Kulttuuriyhteistyön perusta ja toimintaedellytykset 20 vuotta sitten	182
Kulttuuriyhteistyö 2000-luvulla - kulttuurihallinnon rooli	
yhteistyön edellytysten kehittäjänä	183
Pohjoisen ulottuvuuden politiikka sekä EU:n ja Venäjän välinen yhteistyö	
kulttuurisektorilla	193
Kulttuurisektorin kehitys ja yhteistyön näköalat vuonna 2030	196
7. Susanna Niinivaara: Näköharjoja naapurista	199
1. Näköharjoja: Venäjä on Neuvostoliitto	199
2. Näköharjoja: Venäjä on monoliitti	200
3. Näköharjoja: Venäjällä ei ole oppositiota	200
4. Näköharjoja: Venäjä on olemassa vain suhteessa Suomeen	202
5. Näköharjoja: kylmä sota ei kuollutkaan	202
Lopuksi	202
8. Antero Eerola: Venäjän valinta: Modernisaatio vai stabilisaatio?	203
Medvedevin monen rintaman sota	205
Modernisaatio on meidän tiemme	205
Innovaatioita komentotalouden hengessä	206
Mikä on Lada-tehtaan hinta?	208
Korruption syöpäkasvain	210
Hyvä poliisi vastaan pahat	211
Pohjois-Kaukasuksen haava vuotaa yhä	212
Poliittisen järjestelmän haaste: ukrainisaatio vai vakaus?	214
Kumpujen yöstä hyvään naapuruuteen	215
9. Natalia Baschmakoff: Venäjän nuorison lukutottumukset	
rajussa muutoksessa 2000-luvulla	218
Valistuksen hedelmät	218
Kadonnutta lukijaa etsimässä	220
”Generation NEXT” – uusi uljas sukupolvi	221
Lopuksi	223

3. Murmanskin alueen merkityksen kasvu energiataloudessa ja logistiikassa luo mahdollisuuksia myös Suomen yrityksille¹⁰⁰

*Yrjö Myllylä*¹⁰¹

Venäjän pohjoisten energia- ja malmiluonnonvarojen hyödyntäminen sekä Koillisväylän liikenne lisää merkittävästi Murmanskin alueen taloudellista merkitystä ja luo markkinoita arktisen kuljetus-, energia- ja ympäristötekniikan alalla toimiville yrityksille. Murmanskin alueella¹⁰² on keskeinen asema Venäjän pohjoisten energia- ja malmiluonnonvarojen hyödyntämisessä sekä Koillisväylän¹⁰³ liikenteen solmukohtana. Venäjän geopoliittisen painopisteen siirtyminen pohjoiseen, maailmantalouden kasvu ja ilmastonmuutokseen liittyvät tekijät ovat tehneet Murmanskin alueen kehityksen ja Koillisväylän käytön kysymykset entistä ajankohtaisemmiksi. Arktisten alueiden merkityksen kasvu on korostunut alueella toimivien suurvaltojen ja EU:n strategioissa. Suomi on myös lähtenyt luomaan omaa arktisen alueen strategiaansa syksyllä 2009 (ulkoministeriön ilmoitus 2009).

Koillisväylä muodostaa potentiaalisen vaihtoehdoisen maailmankaupan reitin muun muassa Suezin kanavan tai Panaman kanavan kautta tapahtuville kuljetuksille. Esimerkiksi laivamatka Shangaista Hampuriin lyhenisi yli 6000 kilometriä Suezin kanavan sijaan Koillisväylän kautta kuljettaessa. Venäjän geopoliittinen ja geokonominen painopiste siirtyi pohjoisemmaksi, kun eteläiset keskeiset öljyntuottaja-alueet, kuten Kazakstan ja Turkmenistan itsenäistyivät. Venäjän öljyn- ja kaasuntuotannossa Koillisväylään tukeutuvien Luoteis-Venäjän ja Siperian suhteellinen merkitys on kasvussa.

---

¹⁰⁰ Artikkelissa esitetyt johtopäätökset ovat kirjoittajan omia. Artikkelin ja sen pohjana olevan väitöstudiumuksen avainsanojat ovat Murmanskin alue, arktinen, Koillisväylä, vahvat ennakoivat trendit, klusterit, logistiikka, aluekehitys, maantiede, tulevaisuudentutkimus, Delfoi-menetelmä. Tämä artikkeli on tuotettu osana työ- ja elinkeinoministeriön alueiden kehittämisen yksikön tilaamaa hanketta: ”Suomi arktisen ja Itämeren kasvualueiden polttopisteessä”.

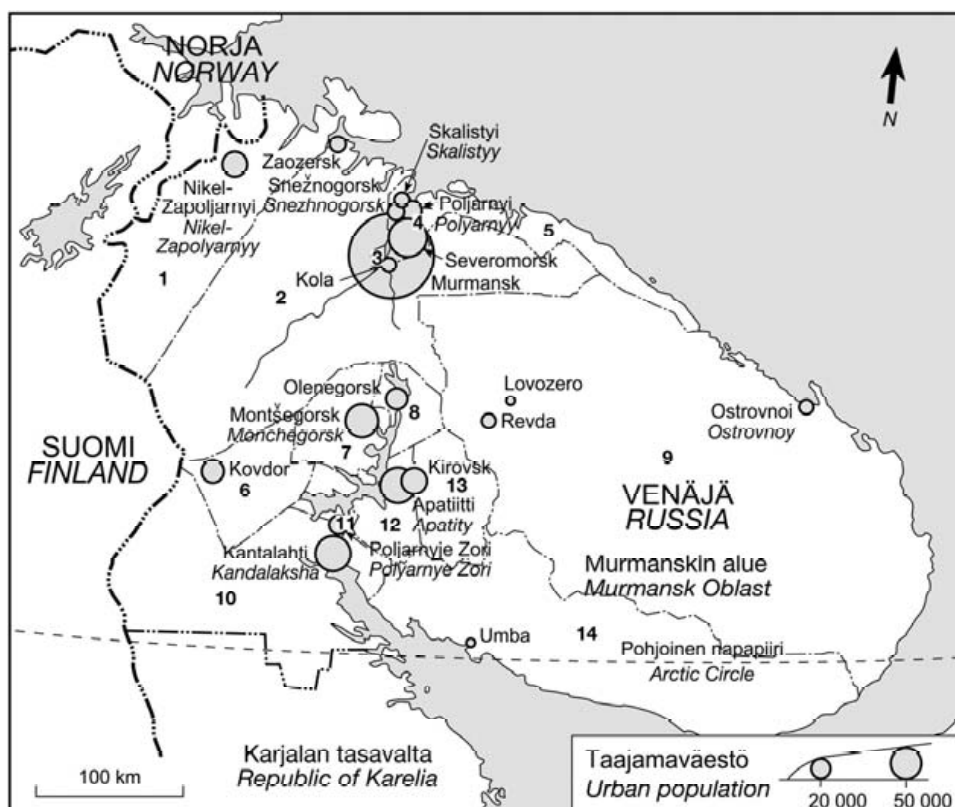
¹⁰¹ Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden tohtori, joka toimii alueellisen ennakoinnin asiantuntijana Oy Aluekehitys RD:ssä (www.rdmarketinfo.net). Artikkelin teksti perustuu keskeisiltä osin kirjoittajan Joensuun yliopistossa 28.12.2007 tarkastettuun väitöskirjaan (Myllylä 2007). Väitöskirja on saatavilla Joensuun yliopiston kirjastosta verkkojulkaisuna osoitteesta joypub.joensuu.fi/joypub.

¹⁰² Murmanskin alueella tarkoitetaan tässä Murmanskin läänin hallinnollista aluetta, Kuolan niemimaata. Alueella asuu tällä hetkellä vajaa miljoona ihmistä. Alueella sijaitseva Murmanskin kaupunki on napapiirin pohjoispuolella sijaitsevista kaupungeista edelleen suurin kaupunki väkimäärän perusteella. Tämä siitäkin huolimatta, että Murmanskin alueen väkiluku on ollut Luoteis-Venäjän alueista voimakkaimmin vähenevä Neuvostoliiton hajottua (vähentynyt noin neljänneksellä) ja asukasmäärän väheneminen on ollut voimakasta myös alueen suurimmassa kaupungissa Murmanskissa.

¹⁰³ Koillisväylällä tarkoitetaan merireittiä, joka yhdistää Euroopan Aasiaan ja Pohjois-Amerikkaan Venäjän pohjoispuolella sijaitsevan merialueen kautta.

Öljy- ja maakaasu ovat Venäjälle tärkeimmät vientiartikkelit. Nämä tuotteet on tuotu Eurooppaan vuosikymmenet sitten rakennetun infrastruktuurin, pitkälti öljy- ja kaasuputkiston avulla. Tällainen kuljetusjärjestelmän osalta on kuitenkin muuttumassa Venäjän pyrkiessä kontrolloimaan kuljetuksiaan itse. Samanaikaisesti kiinnostus pohjoiseen on lisääntynyt erityisesti maailmantalouden kasvaneen energiatarpeen myötä sekä nykyisten öljy- ja kaasukenttien varantojen ehtyessä.

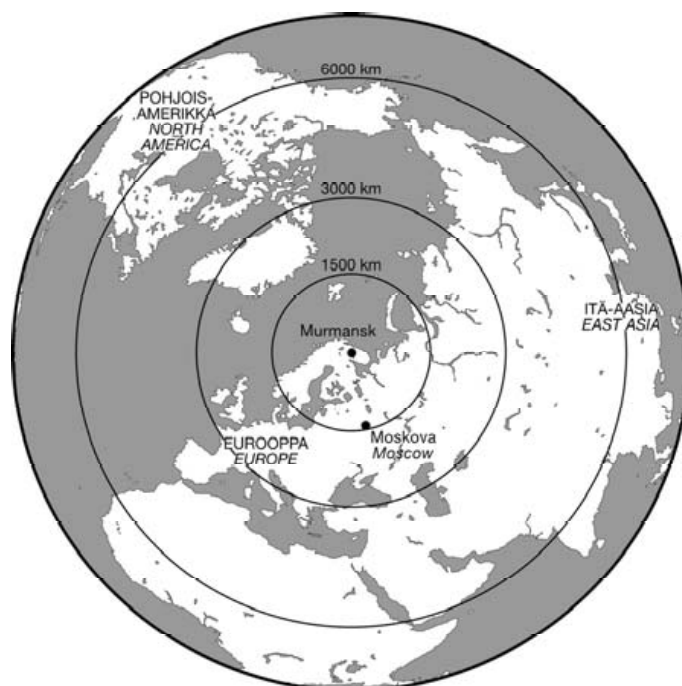
Raakaöljyn ja maakaasutuotteiden sekä muiden luonnonvarojen korkeat maailmanmarkkinahinnat ovatkin luoneet syrjäisiin aluetalouksiin vauraita kehityksen taskuja arktisille alueille, joilla on paljon öljy- ja kaasuvaroja. Kohonneet raaka-aineiden hinnat tekevät arktisten alueiden luonnonvarojen hyödyntämisestä aikaisempaa kannattavampaa. Nämä alueet sijaitsevat Suomen koillispuolella. Lisäksi Murmanskin alue on poikkeuksellinen myös mineraalivarojensa suhteen. Mineraalit ovat alueella rikkaina pitoisuuksina geologisesta syntyprosessista johtuen ja aluetta onkin verrattu geologien piirissä Etelä-Afrikkaan (Roberts 2003). Myös muualla Barentsin ja Luoteis-Venäjän sekä Koillisväylän vaikutusalueella olevan keskisen Siperian alueella (esimerkiksi Norilskissa) on kaivannaistuotteita, joiden hyödyntäminen on kannattavaa maailmantalouden kasvun nostaessa raaka-aineiden hintoja.

Kuva 1. Murmanskin alueen väestökeskittymät sekä hallinnolliset piirit ja kaupungit. Lähde: Myllylä 2007.

Ilmasto- ja energiakysymykset ovat havahduttaneet alan toimijat Euroopan ja Aasian sekä Euroopan ja Yhdysvaltojen itä-rannikon yhdistävän Koillisväylän mahdollisuuksien pohtimiseen. Vaikka Koillisväylää ei tällä hetkellä käytetä mainittujen alueiden välisen kaupan reittinä, on Koillisväylän käyttö myös kansainvälisen kaupan reittinä kuitenkin entistä lähempänä. Nykyään väylää käytetään kasvavassa määrin luonnonvarojen kuljetukseen Murmanskiin väylän lähialueilta.

Voidaan arvioida, että maailmankaupan liikenteen alkaessa Koillisväylällä, sen vaikutukset voivat olla pitkällä aikavälillä hyvinkin merkittävät pohjoisten alueiden ja myös Suomen aluetalouteen.¹⁰⁴ On syytä ennakoida, mikä on Luoteis-Venäjän ja erityisesti pohjoisessa sijaitsevan Murmanskin asema uudessa kehittyvässä kuljetusjärjestelmässä ja miten Luoteis-Venäjän ja Murmanskin alueen teollisuus ja logistiikka muutoksen myötä kehittyvät ja mitkä ovat tämän muutokset vaikutukset ja sen tarjoamat mahdollisuudet Suomen aluekehitykseen. Ja edelleen, mitä mahdollisia vaikutuksia näillä näkymillä on EU:ssa.

Kuva 2. Murmanskin alueen sijainti. Murmanskista ja arktisilta kaasua- ja öljykentiltä on suhteellisen lyhyet meriyhteydet tämän hetkisellemkeskeisille markkina-alueille erityisesti Eurooppaan ja viime aikoina merkitystään kasvattaneen Yhdysvaltojen markkinoille Yhdysvaltain itärannikolle. Lähde: Myllylä & Tykkyläinen 2007: 30. Kuva uudelleenjulkaistu tekijöiden ja Suomen Maantieteellinen Seura ry:n luvalla.

¹⁰⁴ Tämän liikenteen alkamisen ajankohtaan ja vaikutuksiin Suomeen ei tässä artikkelissa voida yksityiskohtaisesti puuttua, koska seikka edellyttäisi lisää perustutkimusta, mihin artikkelin kirjoittaja onkin valmis mahdollisuuksien tullessa.

Delfoi-paneelien tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä

Venäjä ”pohjoistuu” ja arktisten alueiden luonnonvarojen hyödyntäminen lisääntyy.

Venäjän sisällä sen geopoliittinen painopiste on siirtynyt pohjoiseen ja voimakkaasti kasvaneen öljyn ja kaasun viennin myötä ja painopiste siirtyy lähivuosikymmeninä myös Jäämerelle. Murmanskin alueesta on tulossa todennäköisesti merkittävä öljy- ja kaasuteollisuuden sekä logistiikan solmukohta. Kehitys ja sen vauhti riippuu pitkälti maailmantalouden kehityksestä ja Venäjän valtion politiikasta.

Murmansk muodostaa Luoteis-Venäjällä ainoan valtameriyhteyden, joka on ympäri vuoden sulana ja sieltä on lyhyt matka keskeisille markkina-alueille. Myös Suomenlahden rooli on keskeinen Venäjän Euroopan kaupassa Venäjän hakiessa uusia kilpailukykyisiä reittejä ja pyrkiessä kontrolloimaan itse kuljetuksiaan. Uudet voimistuvat logistiset virrat Murmanskissa ja Suomenlahden pohjukassa toimivat myös aluekehityksen keskeisinä moottoreina ja suomalaisen talouselämän merkittävänä mahdollisuuksina. Suomen lähiympäristö on näin muuttumassa investointien myötä. Erityisesti arktisen kuljetus- ja energiatuotantoteknologian tarpeet tarjoavat mahdollisuuksia suomalaisille yrityksille öljy- ja kaasutuloilla rikastuvan Venäjän viennissä ja siihen liittyvässä logistiikassa.

Arktisten alueiden öljyntuotannon alkava kehitysaalto tukee Murmanskin alueen kasvua.

Arktisen alueen energialuonnonvarojen hyödyntämisen vaikutukset rannikolla sijaitseviin kaupunkeihin ovat osin samantapaisia kuin Pohjanmerellä 1960–70 –luvulta alkaen otettaessa käyttöön ensi kerran Pohjanmeren öljykenttiä. Vaikutukset kohdentuvat etenkin Murmanskin alueen rannikon paikkakuntiin, etenkin Murmanskin kaupunkiin (vrt. Pohjanmeren öljy- ja kaasukenttien hyödyntämisen vaikutus Skotlannin Aberdeenin tai Norjan Stavangerin kaupungin tai Shetlannin saareen kehitykseen).

Arktisen energialuonnonvarojen hyödyntämisen vaikutukset ovat osittain myös erilaiset kuin Pohjanmeren tapauksessa johtuen Murmanskin kaupungin erityisestä logistisesta asemasta Luoteis-Venäjälle ja Koillisväylän liikenteelle. Murmanskissa sijaitsee Luoteis-Venäjän ainoa valtamerisatama, jonne on hyvät rautatieyhteydet muualta Venäjältä, mikä korostaa Murmanskin asemaa liikenteen solmukohtana ja terminaali-alueena. Esimerkiksi kesällä 2008 käynnistyi ensimmäisen jäiden keskellä sijaitsevan öljynkuljetusjärjestelmän käyttö, kun suomalaisen Aker Arctic Technology Oy:n yksityisille öljy-yhtiöille Lukoilille ja ConocoPhillipsille suunnittelema Varandien öljynkuljetusjärjestelmä otettiin käyttöön. Yhtiöiden ilmoitusten mukaan kentän öljy on

kuljetettu Murmansiin Aker Arcticin suunnittelemissa sukula-aluksilla (Niini, 2009). Noin 3,5 miljoonaa tonnia öljyä oli jälleenlastattu suuriin tankkereihin edelleen kuljetettavaksi Kiinaan perinteisiä kauppareittejä pitkin syksyyn 2009 mennessä. Myös malmien hyödyntäminen on edennyt, ja uutta teknologiaa, muun muassa kustannuksia säästäviä malminkuljetuslaivoja, on otettu käyttöön luonnonvarojen kannattavaksi hyödyntämiseksi. Tässä Koillisväylän käyttöön tukeutuvasa liikenteessä Murmanskin alue ja sen malmimineraaleja jalostavat kaupungit ovat ottaneet vastaan keskisen Siperian malmivaroja edelleen jalostettavaksi.

Koillisväylän käyttö – kansainvälinen mielenkiinto kasvaa.

Tulevaisuuden option muodostaa Koillisväylän käyttöönotto maailmankaupan keskeiseksi reitiksi. Ilmastomuutos jouduttaa tätä kehitystä, koska se lisää Koillisväylän vuotuista purjehdusaikaa ja helpottaa sen läheisyydessä olevien luonnonvarojen käyttöä. Ilmastomuutoksen edetessä ja teknologian kehittyessä Koillisväylän käyttö ympärivuotiseen merenkulkuun maailmankaupan reittinä on todennäköistä. *Koillisväylää ei tällä hetkellä juurikaan käytetä läpipurjehdukseen rahdin kuljettamiseksi. Sen uudenlainen käyttö on kuitenkin jo alkanut sen vaikutusalueella olevien luonnonvarojen hyödyntämiseksi.* Suomalaisella kuljetusjärjestelmäosaamisella ja kustannuksia säästävillä kuljetusteknologisilla innovaatioilla on ollut tässä keskeinen vaikutus. Suomalaisen arktisen kuljetus- ja muun teknologian tuottamisen kannalta on tärkeää ennakoida, että millä edellytyksillä esimerkiksi Koillisväylän keskivaiheilla muun muassa Petšoranmerellä tai Karanmerellä olevia öljykenttiä voitaisiin hyödyntää niin, että öljy kuljetettaisiin suoraan alueelta esimerkiksi Aasian markkinoille nykyisen Murmanskin kautta tapahtuvien kuljetusten sijaan. Tämä voisi vaikuttaa muun muassa suurien erikoisöljysäiliöalusten kysyntään sekä arktisen ympäristöteknologian kysyntään.

Koillisväylän käyttöönottoon maailmankaupan kauppaväylänä muiden kuin Venäjän alueen luonnonvarojen hyödyntämisen osalta liittyy paljon kysymyksiä ja selvitettävää. Venäjällä on omat intressit osittain sen aluevesillä kulkevaan väylään.

Koillisväylään liittyvien pitkän tähtäimen ennakointihankkeiden lisäksi, Suomen kannattaa olla mukana tällä hetkellä kehittämässä niitä Koillisväylän logistisia prosesseja, jotka ovat jo meneillään Murmansiin tukeutuen. Murmansk tulee olemaan jatkossakin Koillisväylän keskeisin solmu kohta Venäjällä ja tarjoaa siten mahdollisuudet olla mukana jatkoprosesseissa.

Murmanskin ja Luoteis-Venäjän keskeisissä logistisissa prosesseissa Suomella voisi olla tarjottavana järjestelmäosaamista ja teknologisia innovaatioita.

Murmanskin alueen ja Luoteis-Venäjän logistisissa prosesseissa keskeinen solmukohta on Murmansk (tai Suomenlahden pohjukka, Pietari-Leningradin alue). Koillisväylän käyttöönotolla maailmankaupan reittinä voi olla vaikutuksensa myös Suomen ja Venäjän välisiin yhteyksiin muun muassa maailmankaupan jakelujärjestelmien kehittyessä ja muuttuessa. Suomen teknologian toimittajan roolin vahvistuminen voisi korostaa myös näiden yhteyksien merkitystä Venäjälle muun muassa investointitavaroiden toimittamisessa. Tietoliikenteen, lentoliikenteen sekä maantieliikenteen kehittäminen Suomen ja Murmanskin välillä on tarpeen taloudellisen yhteistyön näkökulmasta.

Sallan rata ei ole vielä noussut Luoteis-Venäjän kehityksen ja Murmanskin alueen kehitykselle olennaiseksi, mutta on tärkeä ja perusteltu hanke Pohjois-Suomen ja Pohjois-Kalotin näkökulmasta. Lisäperusteen Sallan radalle voisi tuoda maakaasukuljetukset Pohjois-Suomeen. Maakaasun merkitystä ja jakelujärjestelmien kehittämistä Suomen ja Pohjois-Suomen taloudessa olisi arvioitava, sillä maakaasusta on tulossa sen nesteytysteknologian ja kuljetusteknologian kehittymisen myötä siirtoputkistoista riippumaton maailmanlaajuinen kauppatarve. Maakaasun käyttö on myös öljyn käyttöä ympäristöystävällisempää. Kaasunjakelujärjestelmää voitaneen hyödyntää tarvittaessa osittain myös bioenergian tuotannossa ja jakelussa.

Muun muassa sähköntuotantolaitosten yksityistäminen Venäjällä ja sähköenergian hinnan nousu, vaikuttavat siihen, että sähkönsiirtoverkon rakentaminen Murmanskin alueelta Pohjoismaihin on Murmanskin alueen kehityksen näkökulmasta tärkeää. Murmanskin alueella on runsaasti vesi- ja ydinvoimasähköntuotantoa, tulevaisuudessa myös maakaasulla ja todennäköisesti tuulivoimalla tuotettua, koska alue kuuluu tuuliolosuhteiltaan harvinaisen edullisiin alueisiin.

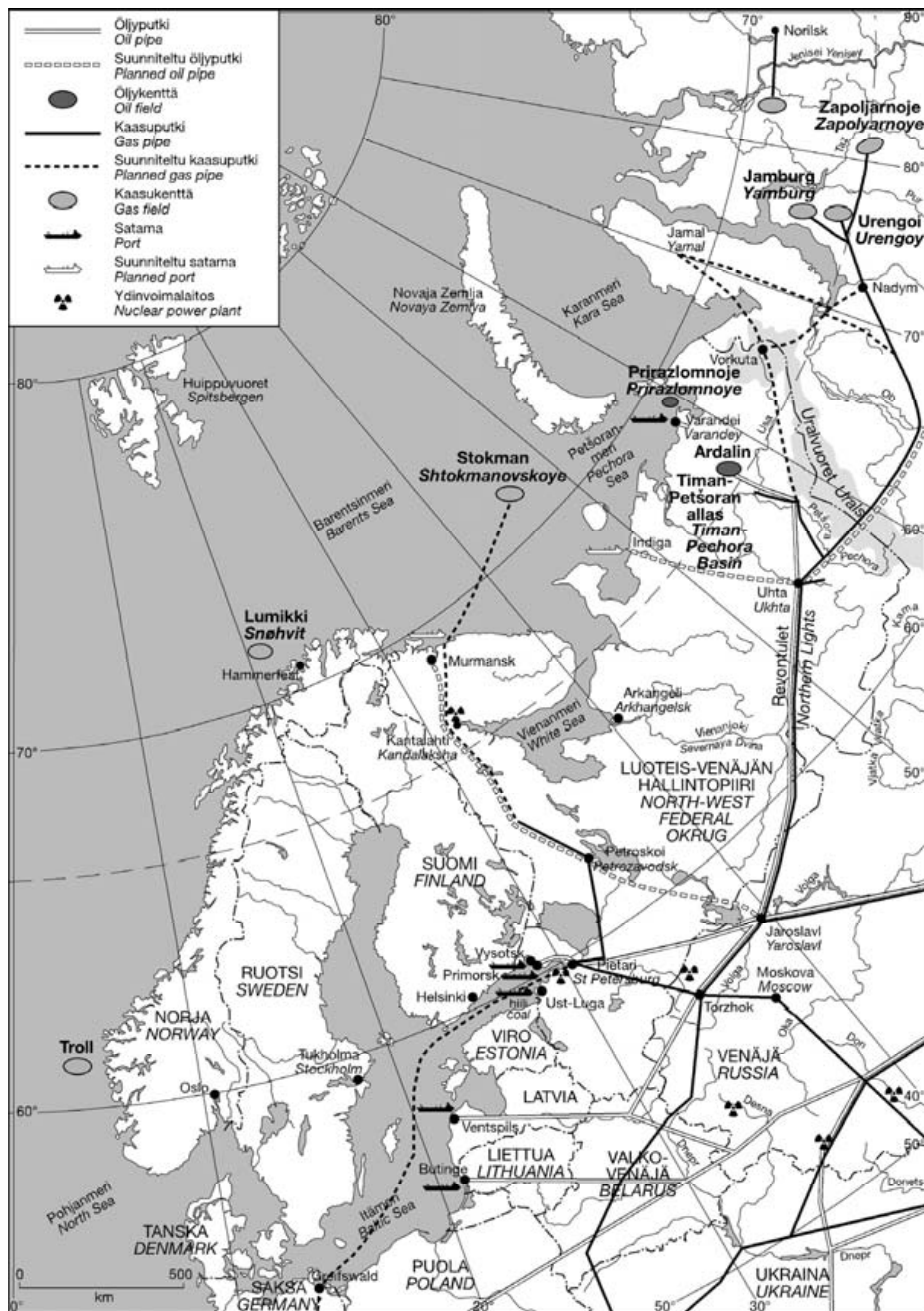
Hankeaihiota

Arktisen kuljetus- ja energiateknologian järjestelmät keskeinen teema

1. Suomen arktisen kuljetus-, energia- ja ympäristötekniikan tutkimus- ja kehittämissuunnitelman laadinta.
2. Strategisen klusterikehityshankkeen käynnistäminen Suomen ja Murmanskin sekä Venäjän pohjoisten alueiden välillä erityisesti Luoteis-Venäjän energia-, kaivos ja logistiikka-alan kehittämisen näkökulmasta.
3. Luoteis-Venäjän ja arktisten alueiden logistiseen kehitykseen liittyvän tutkimuksen ja koulutuksen osaamisyhteistyö – muun muassa Koillisväylän käytön tutkiminen ja ennakointi.

4. Suomen ja Luoteis-Venäjän matkailun kehittäminen osana Pohjois-Euroopan matkailua.
5. Maakaasu Suomessa - tarveselvitys (huomioiden muun muassa Sallan radan käyttö jakelussa sekä laivojen mahdollinen siirtyminen kaasunkäyttöön ilmastoyistä, sekä maakaasuputkiston käyttö bio- tai puukaasuenergian kuljettamisessa).
6. Murmanskin lisäksi myös muiden Luoteis-Venäjän talousalueiden tulevaisuuden talousprofiilien laadinta.
7. Luoteis-Venäjän monoteollisuuskaupunkien elinkeinorakenteen kehittäminen.
8. Suomen valtion ja EU:n *innovatiiviset tilaukset* liittyen muun muassa arktisen tutkimukseen (esimerkiksi EU:n Aurora Borealis-tutkimusalue) ja öljyntorjunta- ja jäänmurtajakalustoon Itämerellä.
9. Murmanskin, Luoteis-Venäjän ja Koillisväylän alueen logistiikasta päättävien satama-, telakka- ja yritysvierailut teknologiaosaamisen (muun muassa laivat ja lastinkäsittelylaitteet) ja Suomen kuljetuspalvelujen esittelemiseksi.

Em. hankeaihiot on esitetty perusteellisemmin lähdeluettelon raportissa Myllylä 2010a.

Kuva 3. Venäjän öljy- ja kaasuverkon runkoputkisto Luoteis-Venäjällä. Nykyinen putkisto ja viime vuosina esille tuodut suunnitelmat putkiston laajentamiseksi ja satamien kehittämiseksi. Lähde: Myllylä & Tykkyläinen 2007. Uudelleenjulkaistu tekijöiden ja Suomen Maantieteellinen Seura ry:n luvalla.

Lähteet

Brunstad, Bjørn, Eivind Magnus, Philip Swanson, Geir Hønneland ja Indra Øverland, (2004). Big Oil Playground, Russian Bear Preserve or European Periphery? The Russian Barents Sea Region towards 2015. 212 s. Eburon Academic Publishers, the Netherlands.

Gardin, Mauri, Pauli Harju, Antti Isotalus, Esko Lotvonen, Jaakko Okkonen, Matti Pennanen, Timo Rautajoki ja Altti Seikkula. ym. (2009). Elinkeinopainotteinen Barents-Strategia, Venäjä. 96 s. Rovaniemen kaupunki, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Kokkolan kaupunki, Lapin liitto, Oulun kauppakamari, Oulun kaupunki, Lapin kauppakamari ja Keski-Pohjanmaan Liitto. Helsinki 12.5.2009.

Immonen, Mika (2009). Arktinen alue – periferiasta polttopisteeseen. Sotilasaikauslehti 5/2009 (osa 1) ja 9/2009 (osa 2). 19-23, 49-56.

Kuusi, Osmo (2008). Miten tulevaisuutta voi tutkia tieteellisesti? Tieteessä tapahtuu 5/2008.

Malmberg, Anders ja Peter Maskell (2002). The elusive concept of localization economies: towards a knowledge-based theory of spatial clustering. Environment and Planning A 34: 3, 429-449.

Marttinen, Jouni (2009). Ennakoinnin kytkeä osaksi TE-keskuksen toimintaa – visio 2010 ja kehittämissstrategia. 85 s. Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 1/2003.

Myllylä, Yrjö (2006). The Future of Murmansk Oblast assessed by three Delphi panels. Fennia 184: 1, 59-73.

Myllylä, Yrjö (2007). Murmanskin alueen teollinen, logistinen ja sosiaalinen kehitys vuoteen 2025. 321 s. Joensuun yliopisto. joypub.joensuu.fi/joypub.

Myllylä, Yrjö (2008). Industrial, Logistic and Social Future of the Murmansk Region – Summary of the Doctoral Dissertation by Yrjö Myllylä. 64 s. Publications of the Ministry for Foreign Affairs of Finland 3/2008. Julkaisun tukijat: Cargotec, Aker Arctic Technology, Finstashtip, Lapland Chamber of Commerce, Municipality of Salla, Barents Group Ltd and Matrex Oy.

Myllylä, Yrjö (2010a). Arktinen ja Itämeren kasvualue Suomen intressien polttopisteessä. Työ- ja elinkeinoministeriö, alueiden kehittämisen yksikkö (luonnos 8.6.2010).

Myllylä, Yrjö (2010b). Luoteis-Venäjän taloudellinen kehitys ja Pohjois-Suomen mahdollisuudet. Teoksessa Tienari, Ritva ja Vesa Pynttari (2010): De Urbe Uloa 2009 – Suomi Euroopassa 8.9.-9.9.2009. 56–63. Oulun kaupunki, Oulun lääninhallitus, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Oulun yliopisto, Suomen Kotiseutuliitto. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:23.

Myllylä, Yrjö (2009). Työvoiman ja koulutuksen tarvetutkimus 2008. Yhteenveto teknisten palveluiden (insinööri- ja toimintajohdon) työnantajahaastatteluista. Asiantuntijaraadin SWOT-analyysi 11.12.2008. 70 s. Varsinais-Suomen TE-keskuksen julkaisuja 1 / 2009. www.luotain.fi.

Myllylä, Yrjö & Oleg Andreev & Vesa Rautio (2008). Where are the hubs and gateways of development? Developments in Murmansk Oblast. 182-199. In Rautio, Vesa & Markku Tykkyläinen (toim.): Russia's Northern Regions on the Edge. Kikumora Publications. University of Helsinki.

Myllylä, Yrjö ja Markku Tykkyläinen (2007). Murmanskin alue – kehityksen solmu ja hiipuva takamaa. Terra 119: 1, 19-36.

Niini, Mikko (2009). Toimitusjohtaja Mikko Niinin sähköpostihaastattelu 8.9.2009 Yrjö Myllylän De Urbe Uloa – Suomi Euroopassa –seminaarissa 9.9.2009 pidettyyn esitelmään liittyen.

Pynnöniemi, Katri (2006). Venäjä 2020 – suuri ja mahtava liikennesuurvalta. Futura 4/2006, 55-62. Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry.

Roberts, Jeffery (2003). Russia and Pomor Region – a new South Africa? The Bulletin of the Russo-British Chamber of Commerce. September 2003, Issue 7, 25-27.

Turoff, Murray (2002). The Policy Delphi. Teoksessa Linstone, H. ja M. Turoff (toim.): The Delphi method: techniques an applications. Digitaalinen versio, <http://is.njt.edu/pubs/delphibook>.